

LUẬN ÁN TIẾN SĨ LUẬT HỌC
NGUYỄN THỊ HỒNG YẾN. *Quyền tài phán của quốc gia trên biển - những vấn đề lý luận và thực tiễn*

Chuyên ngành: Luật quốc tế

Mã số: 62 38 01 08

Trong những năm gần đây, tranh chấp giữa các quốc gia liên quan đến việc xác lập chủ quyền, quyền chủ quyền đối với các vùng biển ngày càng trở nên căng thẳng tại nhiều khu vực khác nhau trên thế giới. Những tranh chấp, xung đột và hành vi vi phạm trên các vùng biển xuất hiện ngày càng nhiều, đe dọa sự ổn định, hòa bình và quan hệ hợp tác giữa các quốc gia. Một trong những nguyên nhân khiến các tranh chấp này dậy sóng ngoài mục đích chính trị còn có những ảnh hưởng không nhỏ từ phương diện pháp lý, đó có thể là sự chồng chéo về chủ quyền, quyền chủ quyền hay quyền tài phán trong những khu vực biển chồng lấn cần phân định; hay sự chưa rõ ràng trong các quy định nhằm phân định quyền tài phán giữa các quốc gia. Chính vì vậy, việc nghiên cứu một cách tổng thể, chuyên sâu về quyền tài phán và việc thực thi quyền tài phán của quốc gia trên biển là rất cần thiết. Với mong muốn góp phần hoàn thiện pháp luật và thực tiễn thi hành quyền tài phán của Việt Nam trên các vùng biển, NCS. Nguyễn Thị Hồng Yến đã lựa chọn chủ đề “Quyền tài phán của quốc gia trên biển - những vấn đề lý luận và thực tiễn” cho đề tài luận án tiến sĩ của mình.

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo và phụ lục, bố cục của Luận án gồm 4 chương.

Chương 1: *Tổng quan về tình hình nghiên cứu liên quan đến đề tài*

Nhiều công trình nghiên cứu trong và ngoài nước đã đề cập tới các nội dung liên quan đến đề tài ở các mức độ, khía cạnh khác nhau, trong đó nhiều kết quả nghiên cứu có tính khoa học quan trọng. Tuy nhiên, bên cạnh việc kế thừa những giá trị của các nghiên cứu trước đó, Luận án cũng chỉ ra một số hạn chế của các công trình này, từ định nghĩa, đặc điểm, lịch sử hình thành đến các nguyên tắc, cơ sở xác định quyền tài phán của quốc gia trên biển, đặc biệt là nội dung quyền tài phán của quốc gia trên biển đối với các lĩnh vực: đi lại của tàu thuyền; thăm dò, khai thác và quản lý tài nguyên thiên nhiên; nghiên cứu khoa học biển. Luận án khẳng định, cho đến nay chưa có công trình nào nghiên cứu chuyên sâu về việc thi hành quyền tài phán đối với ba lĩnh vực này. Từ khoảng trống đó, Luận án xác định rõ những nhiệm vụ nghiên cứu cả về lý luận, pháp lý và thực tiễn thi hành quyền tài phán của quốc gia trên biển.

Chương 2: *Một số vấn đề lý luận chung về quyền tài phán của quốc gia trên biển*

Quyền tài phán của quốc gia trên biển là một vấn đề khó, còn nhiều tranh luận ở cả góc độ lý luận, pháp lý và thực tiễn áp dụng. Trên thực tế, khoa học pháp lý quốc tế vẫn chưa có một định nghĩa đầy đủ về quyền tài phán được thừa nhận chung bởi các quốc gia và cộng đồng quốc tế. Định nghĩa về quyền tài phán của quốc gia vẫn đang được sử dụng và giải thích khác nhau, tùy thuộc vào quan điểm của từng quốc gia. Theo Luận án, *quyền tài phán của quốc gia trên biển được hiểu là quyền ban hành, áp*

dụng và thực thi pháp luật đối với các hoạt động của tàu thuyền diễn ra trên các vùng biển của quốc gia.

Trên cơ sở làm rõ những vấn đề lý luận về quyền tài phán của quốc gia nội chung và quyền tài phán của quốc gia trên biển nói riêng, Luận án phân tích và làm sáng tỏ những điểm liên quan đến các vấn đề lý luận về quyền tài phán của quốc gia ở trên các vùng biển. Qua đó chỉ ra một số điểm mâu chốt như sau:

- Chủ quyền, quyền chủ quyền và quyền tài phán là ba thuật ngữ có mối liên hệ mật thiết với nhau, trong đó quyền chủ quyền và quyền tài phán đều có nền tảng bắt nguồn từ chủ quyền quốc gia. Mặc dù vậy, việc mở rộng khả năng thi hành quyền tài phán bên ngoài lãnh thổ không đồng nghĩa với việc mở rộng chủ quyền của quốc gia ven biển.

- Việc thực hiện quyền tài phán của quốc gia trên biển có những điểm khác biệt và phức tạp nhất định so với các bộ phận lãnh thổ khác nhau của quốc gia, đặc biệt trong bối cảnh các quốc gia giải thích các quy định của Công ước Liên Hợp Quốc về Luật Biển (United Nations Convention on Law of the Sea - UNCLOS) chưa có sự thống nhất.

- Việc phân định quyền tài phán giữa các quốc gia hoàn toàn có thể dựa trên các nguyên tắc phân định, trong đó đặc biệt lưu ý đến nguyên tắc xác định quyền tài phán theo lãnh thổ, vì đây được coi như nguyên tắc truyền thống, nguyên tắc gốc trong việc xác định quyền tài phán của các quốc gia trên biển. Đối với các xung đột phát sinh bên ngoài lãnh thổ quốc gia, các quốc gia có thể căn cứ vào bản chất pháp lý của các vùng biển cũng như tính chất ưu tiên của các nguyên tắc trong giải quyết xung đột. Với những xung đột về quyền tài phán phát

sinh tại các khu vực biên chồng lấn giữa hai hay nhiều quốc gia, các bên cần có thiện chí và tự nguyện trong việc tìm kiếm các giải pháp hòa bình để giải quyết tranh chấp đó.

Chương 3: Pháp luật quốc tế về quyền tài phán của quốc gia trên biển, thực tiễn thi hành của một số nước trên thế giới và kinh nghiệm đối với Việt Nam

Luận án tập trung phân tích các quy định của luật pháp quốc tế về quyền tài phán của quốc gia trên biển trong ba lĩnh vực: đi lại của tàu thuyền; thăm dò, khai thác và quản lý tài nguyên thiên nhiên; nghiên cứu khoa học biển. Mặc dù đã đưa ra một khung pháp lý quốc tế điều chỉnh tất cả các vấn đề liên quan đến biển, song các quy định của pháp luật quốc tế liên quan đến quyền tài phán của quốc gia trên biển vẫn còn nhiều bất cập. Các biện pháp chế tài mà UNCLOS hướng đến nhằm xử lý các hành vi vi phạm chủ quyền, quyền chủ quyền và quyền tài phán của các quốc gia bao gồm cả các biện pháp hình sự, hành chính, dân sự. Tuy nhiên, ngay chính trong văn kiện quốc tế này, việc áp dụng các chế tài vẫn chưa thực sự rõ ràng, trừ quy định liên quan đến việc trừng phạt đối với các hành vi vi phạm về thăm dò, khai thác thủy sản được quy định tại Điều 73 của UNCLOS. Hay như sự thiếu vắng các quy định trực tiếp liên quan đến các hành vi đánh bắt cá như đánh bắt cá bất hợp pháp, không được báo cáo và không được quản lý (illegal, unreported and unregulated fishing - IUU) và khai thác quá mức đang trở thành thách thức đối với các quốc gia trong việc thi hành quyền tài phán của mình trên biển... Có thể nói, việc sửa đổi các văn kiện quốc tế là vô cùng khó khăn, thậm chí là không tương vì phải có sự đồng thuận của các quốc gia thành viên. Tuy nhiên, việc chỉ ra được các quy định

chưa rõ ràng sẽ giúp các quốc gia (trong đó có Việt Nam) có những quy định cụ thể và hợp lý hơn trong hệ thống pháp luật của mình, góp phần bảo vệ các quyền và lợi ích hợp pháp của quốc gia trên biển.

Việc phân định phạm vi quyền tài phán trên biển vẫn còn nhiều quan niệm khác biệt. Sự khác biệt này xuất phát từ những quy định còn chưa rõ ràng, chi tiết nhưng đôi khi cũng bắt nguồn từ chính quan điểm, lợi ích của từng quốc gia. Nội dung quyền tài phán của quốc gia được ghi nhận trong UNCLOS và các văn kiện chủ yếu theo nghĩa rộng. Nghĩa là, quốc gia sẽ thực hiện tất cả các quyền lập pháp, hành pháp và tư pháp của mình đối với những lĩnh vực này, trong chừng mực mà UNCLOS thừa nhận. Ngoài ra, việc ghi nhận quyền tài phán của quốc gia trên biển đều dựa trên nguyên tắc công bằng, bình đẳng và hợp lý nhằm đảm bảo sự hài hòa về các quyền và lợi ích chính đáng của các quốc gia.

Bên cạnh đó, Luận án nghiên cứu và luận giải về thực tiễn thi thành quyền tài phán trên biển tại một số quốc gia trên thế giới. Nhìn chung, các quốc gia đều có xu hướng xây dựng nhiều lực lượng với phạm vi thi hành quyền tài phán khác nhau trên biển. Các lực lượng này có phạm vi hoạt động khá độc lập và không có sự chồng chéo với nhau. Đặc biệt đa phần các quốc gia đều xác định cảnh sát biển là lực lượng chủ lực, nòng cốt trong thực thi pháp luật trên biển.

Tuy có những khác biệt nhất định về điều kiện phát triển kinh tế - xã hội và truyền thống pháp luật, song những kinh nghiệm rút ra được từ thực tiễn xây dựng và thi hành quyền tài phán trên biển của một số quốc gia được Luận án phân tích và đánh giá là những bài học quý báu đối với Việt Nam. Từ những hạn chế và thành công

của các quốc gia, trên cơ sở phù hợp với điều kiện đặc thù của quốc gia, Việt Nam có thể tìm ra những giải pháp tối ưu nhằm hoàn thiện pháp luật và nâng cao hiệu quả thực thi quyền tài phán của mình trên các vùng biển.

Chương 4: Pháp luật và thực tiễn thi hành quyền tài phán của Việt Nam trên các vùng biển - thực trạng và giải pháp

Việt Nam là quốc gia ven biển với nguồn tài nguyên được đánh giá là phong phú và giàu có trong khu vực và trên thế giới, biển và tài nguyên biển đóng vai trò quan trọng cho sự phát triển bền vững và ổn định của đất nước. Pháp luật Việt Nam về quyền tài phán quốc gia trên biển cũng đã có những bước phát triển nhanh chóng, về cơ bản phù hợp với xu thế phát triển chung của các quốc gia trên thế giới và khu vực. Tuy nhiên, do sự xuất hiện ngày càng đa dạng của các hành vi vi phạm làm cho các quy định này cũng có những bất cập, chưa phù hợp, chưa tạo ra cơ sở pháp lý thực sự hiệu quả cho việc thực thi quyền tài phán trên các vùng biển của Việt Nam.

Thực tiễn thi hành quyền tài phán trong những năm qua cho thấy những diễn biến khá phức tạp về tình hình vi phạm của tàu thuyền nước ngoài trên các vùng biển Việt Nam. Điều này không những vi phạm nghiêm trọng chủ quyền, quyền chủ quyền và quyền tài phán trên biển của Việt Nam, mà còn phá vỡ trật tự pháp lý quốc tế đã được các quốc gia thừa nhận trong hệ thống pháp luật quốc tế; đe dọa đến an ninh, an toàn trên các vùng biển của Việt Nam. Đặc biệt trong bối cảnh hiện nay, khi các tranh chấp ở biển Đông đang có xu hướng ngày càng trở nên phức tạp, việc ngăn chặn và hạn chế các hành vi vi phạm của các tàu thuyền bán quân sự nước ngoài là vô cùng quan trọng, nhằm ngăn chặn việc xâm phạm

bất hợp pháp các quyền và lợi ích hợp pháp của Việt Nam trên biển.

Mặc dù có những nỗ lực lớn trong việc tăng cường thực thi pháp luật trên biển, nhưng pháp luật và thực tiễn thi hành quyền tài phán trên biển của Việt Nam cũng còn nhiều khó khăn, thách thức. Ở phương diện lập pháp, hệ thống các quy định của pháp luật dù đã có những bước tiến theo từng giai đoạn nhưng do sự gia tăng của các hành vi vi phạm trên biển nên có những quy định chưa được điều chỉnh kịp thời. Bên cạnh đó, việc thực thi pháp luật trên biển còn gặp nhiều khó khăn do tiềm lực còn hạn chế, các lực lượng chấp pháp còn có sự chông chéo về thẩm quyền; ngoài ra các biện pháp xử lý còn chưa đủ tính răn đe, chủ yếu là biện pháp xử lý hành chính, do đó dẫn đến hiện tượng tái phạm nhiều.

Chính phủ đã ban hành quy chế phối hợp giữa các lực lượng thực thi quyền tài

phán quốc gia trên biển, nhưng sự phối hợp giữa các cơ quan, ban ngành trong việc thực thi quyền tài phán trên biển của Việt Nam còn nhiều hạn chế do nhiều yếu tố khách quan và chủ quan.

Trên cơ sở đánh giá thực trạng pháp luật và thực tiễn thi hành quyền tài phán trên biển của Việt Nam cũng như làm rõ hơn những thành tựu và hạn chế trong hệ thống pháp luật và thực tiễn thi hành quyền tài phán trên biển của Việt Nam, Luận án đề xuất những giải pháp mang tính tổng thể, khả thi nhằm hoàn thiện hệ thống pháp luật và nâng cao năng lực thực thi quyền tài phán trên biển của Việt Nam trong thời gian tới.

Luận án được bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án tiến sĩ cấp trường, họp tại Trường Đại học Luật Hà Nội năm 2017.

TA.
giới thiệu